Ільченко В.А.

здобувач

ВНЗ «Національна академія управління»

Il'chenko Viktor

National Academy of Management

ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНОМУ МЕРЕЖЕВОМУ ТЕРОРИЗМУ

ECONOMIC DIRECTIONS OF COUNTERACTION TO INTERNATIONAL NETWORK TERRORISM

У статті розглянуто міжнародний мережевий тероризм, корпоративний та державний сектори національної економіки. З'ясовано, що мережеву структуру організації терористи перейняли у транснаціональних корпорацій. Вони здатні робити істотний не тільки позитивний, але й негативний вплив на економіки країн. Надано історичну періодизацію еволюції тероризму. Визначено основні вектори співпраці цих організацій. З'ясовано, що міжнародний мережевий тероризм завдає більше шкоди корпоративному сектору, ніж державному, що пояснюється економічним та політичним посиленням ТНК останніми роками. Запропоновано створення міжнародних економічних організацій щодо боротьби з тероризмом, які будуть засновані на співпраці національних держав не тільки одна з одною або союзами таких держав, але й з великими корпораціями.

Ключові слова: тероризм, мережевий тероризм, глобалізація, транснаціональні корпорації, мережева структура, мережева війна, світова економіка, корпоративний фактор, державна підтримка.

В статье рассмотрены международный сетевой терроризм, корпоративный и государственный секторы национальной экономики. Выяснено, что сетевую структуру организации террористы переняли у транснациональных корпораций. Они способны оказывать существенное не только положительное, но и отрицательное влияние на экономики стран. Предоставлена историческая периодизация эволюции терроризма. Определены основные векторы сотрудничества этих организаций. Выяснено, что международный сетевой терроризм причиняет больше вреда корпоративному сектору, чем государственному, что объясняется экономическим и политическим усилением ТНК в последние годы. Предложено создание международных экономических организаций по борьбе с терроризмом, которые будут основаны на сотрудничестве национальных государств не только друг с другом и союзов таких государств, но и с крупными корпорациями.

Ключевые слова: терроризм, сетевой терроризм, глобализация, транснациональные корпорации, сетевая структура, сетевая война, мировая экономика, корпоративный фактор, государственная поддержка.

The article deals with international network terrorism and its impact on the corporate and public sector of the national economy. Definition of economic directions of counteraction to international network terrorism. Terrorism, being a complex socio-political phenomenon, due to many endogenous and exogenous factors, has so far no single, universal definition. The traditions of this phenomenon are more than a hundred, and the basis of all of them is the statement of the permissibility of violence in order to achieve any purpose. In essence, terrorism represents the most socially dangerous and difficult predicted phenomenon, which has recently become widespread in the world and in new and diverse forms. To understand the devastating consequences of "new" terrorism, one must first consider the multidisciplinary nature of his aspirations: 1) terrorism directed against states; 2) terrorism directed against transnational corporations. The practice of modern terrorism is characterized by gross violations of the laws. All this leads to a hindrance to international cooperation, undermining the democratic foundations of any state and the national economy as a whole. Proceeding from the study, trends and facts, it is promising the creation of international economic organizations to combat terrorism, based on the cooperation of national states, not only with each other or the unions of such states, but also with large corporations. In this case, in the form of the main vectors of cooperation should be considered: 1) creation of a favorable socio-economic situation (termination of the use of TNCs for women and child labor, ensuring an acceptable salary of employees, observance of labor laws, control over the activities

of TNCs by developed countries in the Third World (in order to respect national sovereignty, etc.); 2) avoidance of terrorist financing (first of all it concerns transnational banks (TNBs), which, according to most of the terrorists, it is necessary to monitor suspicious transactions more deeply and to restrain the growth of tariffs, as well as to develop special tariffs for low-income customers; concerning TNCs is the departure from the use of informal transfer systems funds); 3) develop a mechanism for the joint participation of large corporations with the leadership of countries in removing the aftermath of the terrorist act of economic damage. Thus, international network terrorism, as the study shows, is more damaging to the corporate sector than the state, due to the economic and political enhancement of TNCs in recent years. Therefore, the provision of economic security at the global and national levels objectively requires the creation of international economic organizations to combat terrorism, based on the mixed cooperation of national states with large corporations.

Key words: terrorism, network terrorism, globalization, transnational corporations, network structure, network war, world economy, corporate factor, government support.

Постановка проблеми. Тероризм, будучи складним соціально-політичним явищем, обумовлений багатьма ендегенними та екзогенними факторами, досі не має єдиного, загального визначення. Трактують цього явища налічується більше сотні, причому в основу всіх покладено констатацію допустимості насильства заради здійснення якої-небудь мети.

Фактично тероризм є найбільш суспільно небезпечним та важкопрогнозованим явищем, яке останнім часом набуло великого поширення у світі та нових різноманітних форм.

Практика сучасного тероризму характеризується грубими порушеннями законів. Все це приводить до перешкоджання міжнародній співпраці, підриву демократичних основ будь-якої держави та національної економіки загалом.

Сьогодні майже в половині країн світу з'являються дії, що можуть трактуватись як тероризм. Найбільша кількість таких проявів спостерігається в Євразії [2].

Дослідження феномена тероризму в умовах процесів глобалізації можна конкретизувати в низці положень:

1) існує необхідність виявлення особливостей детермінації терористичних процесів в умовах розбудови суспільства, що дасть змогу прогнозувати можливу тактику й стратегію терористичної боротьби, а також запропонувати ефективну модель протидії тероризму;

2) наявна мутація терористичних загроз, а саме виникнення нових видів, переформування бойових загонів екстремістських (зокрема, терористичних) формувань, тому необхідно визначити домінантні ознаки за умови глобалізаційної динаміки форм тероризму;

3) сучасні революційні зрушення у стратегії збройної боротьби привертають значну увагу лідерів терористичних організацій, негайного з'ясування потребують особливості терористичної боротьби в умовах глобалізаційних процесів та визначення напрямів діяльності щодо протидії тероризму на міжнародному, державному та національному рівнях [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тероризму сьогодення приділили велику увагу В. Лакер [25], В. Ліпкан [6–10], Б. Ломборг [11], В. Настюк [12], В. Остроухов [13] та інші науковці. Дослідниками проведено аналіз тероризму як соціально-політичного явища, розглянуто причинно-наслідкові зв'язки тероризму з розвитком суспільних відносин, його залежність від соціально-політичної та економічної обстановки, зосереджено увагу на проблемах сутності та змісту тероризму, його місця й ролі в сучасному соціумі, проаналізовано основні форми сучасного тероризму та процесу трансформації терористичної боротьби, дослідженню мотиви дій терористів, а також розглянуто світоглядне, соціальне, психологічне коріння тероризму.

Метою статті є розгляд міжнародного мережевого тероризму, його впливу на корпоративний та державний сектори національної економіки, а також визначення економічних напрямів протидії міжнародному мережевому тероризму.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Авторитетний фахівець у цій галузі В. Лакер пише, що «тероризм є нелегітимним використанням сили для реалізації політичної мети шляхом загрози безневинним людям» [25]. Тероризм можна визначити як неадекватне, залякуjące насильство, яке застосовується у сфері економіко-політичних відносин.

Слід не давати універсальне визначення тероризму, а лише обмежитися деякими найважливішими ознаками, які досить повно його характеризують. До таких ознак можна віднести:

- політичну мотивацію насильницьких дій;
- спрямованість насильства на дестабілізацію становища в суспільстві та залякування різних соціальних груп;
- відсутність обов'язкового зв'язку терактів з подальшими збройними конфліктами;
- наявність певної ідеології екстремістської спрямованості, яка виправдовує терористичні дії (найважливіша ознака тероризму).

Існує думка про те, що в кінці ХХ ст. вийшов на світову арену якісно новий, невідомий раніше транснаціональний тероризм, який був зумовлений процесами «односторонньої» глобалізації та встановленням нового світового порядку.

Курс на однополярну глобалізацію, здійснюваний в інтересах Заходу, насамперед США, за неоліберальної моделі є явною загрозою гармонійному розвитку людства, економічним системам, традиційним конфесіям та національним культурам. Щодо ісламських держав вчені відзначають, що глобалізація по-американськи руйнує традиційний життєвий уклад, підриває основи віри, впроваджує в суспільство норми й штампи, не сумісні з ісламськими уявленнями про благочестя, негативно впливає на молоде покоління, відриваючи його від віри батьків, моральних та культурних коренів [31].

Взаємозв'язок між жажливими метастазами тероризму та мінливою дійсністю стає все більш очевидним. Сьогодні одна п'ята частина людства володіє 80% світового багатства. Якщо в кінці ХІХ ст. найбагатша країна світу за доходами на душу населення в дев'ять разів перевершувала найбіднішу, то зараз це співвідношення становить сто до одного [1].

Країни, які не мають можливості випробувати на собі політичні та економічні переваги глобалізації, усвідомлюють, що остання веде до втрати їх ідентичності, значущості, руйнує традиції, звичаї, ціннісні орієнтири. Виникає протестуючий електорат, який за вмілого маніпулювання їм та за допомогою агресивних переважно релігійних гасел, які мають місце в останні два десятиліття, стає джерелом кадрового поповнення терористичних структур. Такий процес характерний для країн мусульманського Сходу, тому не випадково, що переважно там сьогодні виникають екстремістські та терористичні загрози й виклики людству.

Для розуміння руйнівних наслідків «нового» тероризму слід спочатку враховувати різновекторність його прагнень:

- 1) тероризм, спрямований проти держав;
- 2) тероризм, спрямований проти транснаціональних корпорацій.

Тероризм, спрямований проти держав.

Політичний тероризм існує рівно стільки, скільки існує політика. Усунення конкурента шляхом його фізичного знищення відоме з часів «військової демократії» в первісних суспільствах. Однак політичний терор і тероризм різко активізувались. Автори довідника «Тероризм і терористи» [5] пропонують таку історичну періодизацію еволюції тероризму з кінця ХVІІІ ст.:

- 1) Європа, 1818–1918 рр.: революційний тероризм;
- 2) Росія, 1861–1914 рр.: революційний тероризм;
- 3) Росія, 1900–1914 р.: національний тероризм;
- 4) Азія, 1890–1914 рр.: національно-визвольний тероризм;
- 5) Європейський «правий» тероризм: 1918 р. – наш час;
- 6) Європейський «лівий» тероризм: 1968 р. – наш час;
- 7) «Лівий» тероризм в країнах третього світу: 1960 р. – наш час.

Необхідно звернути увагу на те, що тероризм з'являвся в країнах з абсолютно різними режимами, а саме конституційно-демократичними, корумпованими маріонетковими проамериканськими військовими хунтами, правої та лівої орієнтації.

Крім цього, важливо відзначити, що перші терористичні угруповання були переважно побудовані за ієрархічним принципом. Це означає, що держави (ієрархічні структури) протидіяли ієрархічним же структурам терористів.

Тероризм, спрямований проти ТНК.

Другою тенденцією є активізація тероризму проти ТНК (з початку 90-х рр. минулого століття). Під ТНК найчастіше розуміють значне фінансове, виробниче, науково-технічне, торгово-сервісне об'єднання, яке здійснює свої операції як в країні базування, так і в багатьох зарубіжних країнах. Його відрізняє складна організаційно-управлінська структура, яка включає виробничу, банківську, інвестиційну, торгово-рекламну діяльність, здійснення науково-дослідних розробок, підготовку кадрів.

Терористичні структури сьогодні завдають більшого удару по корпоративному сектору, ніж по державному. Така зміна акцентів стала не випадково, а протягом порівняно тривалого періоду часу; поясненням цього можуть бути вихід на світову економічну арену господарюючих суб'єктів, які не існували раніше, а саме ТНК, та їх стрімке економічне й політичне посилення.

Важливо розуміти, що ТНК перетворились на потужних економічних гравців не відразу, а в результаті досить тривалої еволюції. Вдалою є періодизація розвитку ТНК, розроблена економістом А. Субботінім [14].

На думку західних дослідників, однією з основних складових, які забезпечують успішну діяльність ТНК, є мережева структура їх організації. Потрібно підкреслити, що мережева структура сформувалась не відразу, а за ступенем розвитку згаданої вище еволюції ТНК. Нині ТНК отримують такі переваги від мережевої структури організації:

1) партнерство засноване на чітко усвідомлюваних цілях та напрямках;

2) висока швидкість (надходження/передачі інформації, прийняття управлінських рішень);

3) збільшення масштабу (виробничих/невиробничих факторів, особливо важлива інформаційна інфраструктура);

4) можливість швидкого виходу до покупців;

5) підвищення добросовісної конкуренції в рамках системи;

6) глибока інтеграція елементів системи;

7) ефективність використання сучасних можливостей;

8) можливості операційної синергії [29].

Низка дослідників підкреслює, що на скорочення державної ролі безпрецедентно впливає стрімке збільшення економічної та політичної могутності ТНК [17; 20; 27; 30–32], і це стає цілком зрозумілим.

Всесвітній енциклопедичний портал "Wikipedia" наводить такі дані, що характеризують діяльність ТНК. «Загалом ТНК забезпечують близько 50% світового промислового виробництва. На ТНК припадає понад 70% світової торгівлі, причому 40% цієї торгівлі відбувається всередині ТНК, тобто вони відбуваються не за ринковими цінами, а по так званим трансфертним цінам, які формуються не під тиском ринку, а під довгостроковою політикою материнської корпорації. Низка великих ТНК мають бюджет, що перевищує бюджет деяких країн. Зі 100 найбільших економік в світі 52 – транснаціональні корпорації, інші – державні. Вони істотно впливають на економіку в регіонах, оскільки мають великі фінансові кошти, зв'язки з громадськістю, політичні лобі» [3].

Аналізуючи дані Держдепартаменту США, можемо простежити закономірність, що в останнє десятиліття корпоративна власність значно більше схильна до руйнівного впливу тероризму, ніж державна [33]. Узагальнюючи, можемо виділити такі важливі тенденції світової економіки:

1) скорочення частки державної власності;

2) незмінність ієрархічної структури національних держав;

3) збільшення корпоративної частки власності;

4) еволюція структури ТНК від ієрархічної в бік мережевої;

5) поява змішаних видів власності (корпоративно-державна);

6) еволюція структури терористичної організації від ієрархічної до мережевої.

Серед вчених та представників влади й бізнесу виникає питання про те, що послужило причиною виникнення «нового» тероризму. Відповідь лежить на перетині трьох основних чинників.

1) Як відповідь на нову концепцію мережевої війни (США). «Новий тероризм» відрізняється від колишніх форм тероризму організаційно, оскільки безпосередньо пов'язаний з концепцією так званої мережевої війни, вперше висунутої у 1996 р. співробітниками "RAND Corporation" Дж. Аквіллою та Д. Ронфельтом [15].

Практично від самого початку концепція мережевої війни відігравала вирішальну роль інформації в майбутніх військових конфліктах, а ключем до успіху вважалося досягнення інформаційної переваги. В такому контексті мережева війна передбачала створення децентралізованої мережі «інформаційно оснащених бійців», здатних забезпечити рішучу безкровну перемогу шляхом спрямованого знищення ключових «нервових центрів», тобто систем управління противника.

Трохи пізніше ці ж автори розвинули ідею побудови збройних сил на мережевій основі в концепції «роїння» ("swarming"). Під ним розуміють зовні аморфні, але ретельно структуровані та скоординовані дії різнорідних сил з різних напрямів та на всій території противника [16]. Такі дії, на думку розробників цієї концепції, будуть найбільш ефективними в разі скоординованої взаємодії безлічі самостійних маневрених підрозділів.

2) Корпоративний фактор. В рамках цього фактору слід зупинитись на двох тенденціях:

– *ефективність діяльності ТНК* (серед деяких західних вчених існує думка про те, що мережеву структуру організації терористи перейняли у ТНК, які демонструють видатні економічні успіхи, здійснюючи свою діяльність на підставі цього принципу) [21];

– *нова форма протистояння ТНК* (в останні кілька десятиліть серед українських та зарубіжних вчених не вщухають дебати про те, що ТНК здатні робити істотний не тільки позитивний, але й негативний вплив на економіки країн (відхід від податків через диверсифіковану структуру; скупка сировинних та людських ресурсів на ринках третіх країн за безцінь; ослаблення або витіснення позицій середніх та малих підприємств; ТНК є серйозними забруднювачами екології; ТНК можуть вивозити до половини виробленої продукції та отриманого прибутку в материнські країни; ТНК можуть надавати істотний політичний пресинг на приймаючі країни через філії, розташовані на їх територіях, а також порушувати суверенність держав; використовувати застарілі технології та обмежити доступ до технологічних ресурсів для приймаючої країни)) [18; 22–24; 26; 28].

Це можливо завдяки наявності у ТНК низки «важелів», за допомогою яких вони можуть реалізовувати свої інтереси (рис. 1):

- економічний компонент (матеріали, фінансовий та організаційний потенціал);
- технологічний компонент (впровадження або затримка впровадження нових технологій);
- політичний компонент (набір методів прямого та непрямого впливу на діяльність урядів, компаній-конкурентів, міжнародних організацій, інших суб'єктів міжнародних відносин у приймаючих та материнських країнах);
- інформаційний компонент (використання ЗМІ, Інтернету, реклами, а також спеціалізованих соціальних проєктів та програм, які впливають на свідомість і менталітет населення в певному напрямі, тією чи іншою мірою просуваючи інтереси компаній в різноманітні сектори їх діяльності).

Фактори державної підтримки діяльності ТНК є дуже важливими. У розвинених країнах вже багато десятиліть держави взаємодіють з ТНК, отримуючи взаємну користь від цієї співпраці.

Сукупність економічних важелів ТНК та належна державна підтримка дають змогу проводити вигідну для них політику в третіх країнах, яка нерідко утискає інтереси або суперечить інтересам цих країн.

3) Під впливом переваг від глобалізації економіки.

Характерною властивістю сучасного тероризму є його глобалізація. Цьому процесу значною мірою сприяли сформований до цього часу глобальний характер фінансових операцій, розвиток сучасних ІКТ і засобів зв'язку, зростання транспортних перевезень, вільне переміщення людей, формування в розвинених країнах великих етнічних громад з країн «третього світу» тощо.

Водночас інституційну систему протидії тероризму в економічному фокусі не можна назвати досконалою. Є кілька причин цього, серед яких можна виділити:

- зниження шкоди державній власності, збільшення збитків власності ТНК;

- неефективність протидії через наявність об'єктивних суперечностей між ієрархічними та мережевими системами.

В теорії мережових воєн існує аксіома, сутність якої полягає в тому, що держава (ієрархічна система) не може ефективно протидіяти терористичним мережам (мережовий системі). Потрібно відзначити, що з розвинених країн тільки США адекватною мірою проводять реформу правоохоронних служб, спрямованих на ефективне протистояння мережовим загрозам. Однак практика 2001 р. показує, що навіть ці програми далекі від досконалості [17; 18].

Більшість вчених констатує, що завдання держави за ступенем розвитку та поглиблення процесів глобалізації ускладнюються, тоді як ресурси скорочуються [6; 8]. Основними причинами цього є збільшення економічної та політичної могутності транснаціональних корпорацій; посилення міжнародних економічних та фінансових організацій (МВФ, СБ, СОТ); зміцнення транснаціональних організацій (Міжнародні профспілки, релігійні, екологічні та благодійні неурядові організації «Грінпіс», «Лікарі без кордонів» тощо); підвищення значущості міжнародних організацій; стрімке збільшення потужності розвинених країн.

Висновки з проведеного дослідження.

Виходячи з перерахованих вище тенденцій та фактів, вважаємо перспективним створення міжнародних економічних організацій щодо боротьби з тероризмом, заснованих на співпраці національних держав не тільки один з одним або союзами таких держав, але й з великими корпораціями. При цьому у вигляді основних векторів співпраці слід розглядати:

- створення сприятливої соціально-економічної ситуації (припинення використання ТНК жіночої та дитячої праці, забезпечення прийнятною зарплатою співробітників; дотримання трудового законодавства; контроль за діяльністю ТНК з боку розвинених держав в

Рис. 1. Важелі реалізації інтересів ТНК

Джерело: складено автором

країнах третього світу задля дотримання національного суверенітету тощо);

– протидію фінансуванню тероризму (насамперед це стосується транснаціональних банків (ТНБ), яким, як вважають більшість терологів, слід уважніше відстежувати сумнівні трансакції та стримувати зростання тарифів, а також виробляти спеціальні тарифи для незабезпечених клієнтів; щодо ТНК це відхід від використання неофіційних систем переказу коштів);

– вироблення механізму спільної участі великих корпорацій з керівництвом країн в

усуненні виниклої після теракту економічного збитку.

Таким чином, міжнародний мережевий тероризм, як показує проведене дослідження, завдає більше шкоди корпоративному сектору, ніж державному, що пояснюється економічним та політичним посиленням ТНК останніми роками, тому забезпечення економічної безпеки на глобальному та національному рівнях об'єктивно вимагає створення міжнародних економічних організацій щодо боротьби з тероризмом, заснованих на змішаному співробітництві національних держав з великими корпораціями.

Список використаних джерел:

1. Адамишин А. На пути к мировому правительству. *Россия в глобальной политике*. 2002. № 1. С. 13.
2. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України : аналітична доповідь. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Separatism_druk-8a53a.pdf.
3. Всесвітній енциклопедичний портал "Wikipedia". URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Corporation>.
4. Деменко А. Феномен тероризму в умовах глобалізаційної динаміки (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Харків, 2008. 21 с.
5. Жаринов К. Терроризм и террористы : ист. справочник / под общ. ред. А. Тараса. Минск : Харвест. 1999. 606 с.
6. Ліпкан В. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях. Київ : Текст, 2006. 256 с.
7. Ліпкан В. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ, 2009. 631 с.
8. Ліпкан В. Боротьба з тероризмом : монографія. Київ : Знання України, 2002. 254 с.
9. Ліпкан В. Основи терорології: синергетична теорія тероризму. Київ : КНТ, 2006. 81 с.
10. Ліпкан В. Тероризм і геополітика: гіпотетичний зв'язок. *Правова держава*. Київ : Освіта, 2000. С. 525–534.
11. Ломборг Б. Чи окупається боротьба з тероризмом? (Bjorn Lomborg / Is counterterrorism good value for money?). URL: http://www.nato.int/docu/review/2008/04/AP_COST/UK/index.htm.
12. Настюк В. Адміністративно-правові заходи протидії тероризму: шляхи удосконалення. Державна політика протидії тероризму: пріоритети та шляхи реалізації. Київ : НІСД, 2011. 120 с.
13. Остроухов В. Філософський аналіз морально-світоглядних мотивацій насильства і терору. Київ : Київський інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2001. 36 с.
14. Субботин А. Границы рынка глобальных компаний / предисл. Д. Львова. Москва : Едиториал УРСС. 2004. С. 121.
15. Arguilla J., Ronfeldt D. Swarming and Future of Conflict. *RAND Corporation*. National Defense research Institute. 2000. P. 4.
16. Arguilla J., Ronfeldt D. The Advent of Netwar. *Athena's Camp: Preparing for Conflict in Information Age* / RAND Corporation. 1997. P. 275.
17. Dunning J. The global economy, domestic governance, strategies and transnational corporations: interactions and policy implications. *Transnational Corporations*. 1992. Vol. 1. № 3. P. 15.
18. Globerman S. Transnational corporations and international technological specialization. *Transnational Corporations*. 1997. Vol. 6. № 2. P. 101.
19. Hohnen P. The G 8, Globalization, and the Last wave. *Ethical Corporation*. 2005. P. 2.
20. Jung H. What Can a Nation Do? Taming the Globalization Monster. *Der Spiegel*. 2005. P. 27.
21. Kiser S. Financing Terror. An Analysis and Simulation for Affecting 11 Qaeda's Financial Infrastructure. *RAND Corporation*. 2004. P. 63.
22. Kline J. Political activities by transnational corporations: bright lines versus grey boundaries. *Transnational Corporations*. 2003. Vol. 12. № 1. P. 1–27.
23. Kline M. TNC codes and national sovereignty: deciding when TNCs should engage in political activity. *Transnational Corporations*. 2005. Vol. 13. № 3. P. 33.
24. Kobrin S. The determinants of liberalization of FDI policy in developing countries: a cross-sectional analysis, 1992–2001. *Transnational Corporations*. 2005. Vol. 14. № 1. P. 74.
25. Laqueur W. The Age of Terrorism. Boston. 1987. P. 72.
26. Levy D. The environmental practices and performance of transnational corporations. *Transnational Corporations*. 1995. Vol. 4. № 1. P. 44.

27. Morrison A., Kendall R. The regional solution: an alternative to globalization. *Transnational Corporations*. 1992. Vol. 1. № 2. P. 37.
28. Rangan S. Are transnational corporations an impediment to trade adjustment? *Transnational Corporations*. 1994. Vol. 3. № 3. P. 53.
29. Stopford J. Competing globally for resources. *Transnational Corporations*. 1995. Vol. 4. № 2. P. 34–58.
30. Streeten P. Interdependence and integration of the world economy: the role of States and firms. *Transnational Corporations*. 1992. Vol. 1. № 3. P. 125.
31. Köchler N. Terrorism and National Liberation: Proceedings of the International conference on the questions on terrorism. N.Y. : IPO, 1988. P. 101.
32. Vernon R. Transnational corporations: where are they coming from, where are they headed? *Transnational Corporations*. 1992. Vol. 1. № 2. P. 7.
33. US Department of State. URL: <https://www.state.gov>.